

הנזיר והנזר

הרב שמואל בקוש

מאמר זה נכתב לאחר חג השבועות ה'תשפ"ב בעוד אימי הייתה בחיים, לדאבון הלב בשלבי העריכה הסופיים, נלקחה לבית עולמה ביום כ"ה באלול ה'תשפ"ב.

מפלאות תמים דעים, מאמר זה משקף הרבה מאישיותה של אמא ע"ה אשר זכתה שיקויים בה הפסוק: "ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל-עם אשר לא-ידעת תמול שלשום". התאמצה בכל כוחה תקופה ארוכה מאד (י"א שנים) להתקבל לעם היהודי ולבסוף זכתה להקים את בית ישראל בארץ ישראל ובירושלים עיר הקדש.

יהיו הדברים לעילוי נשמתה: רחל אילנה לאה בת שרה.

הינזרות הנזיר

בפרשת נשא אנו נפגשים עם פרשיות סוטה ונזיר, וידועים דברי חז"ל על הקשר בין פרשיות אלו:

למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה? לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין (סוטה ב ע"א).

המאירי מסביר זאת כהדרכה של חז"ל, שכאשר האדם חש שיצרו מתגבר עליו הוא צריך לקחת צעד לאחור מן המציאות הרגילה, מן החיים הנורמליים, ואף לסמן את זה בחיצוניותו כדי שידעו שהוא אינו נוהג כמו כולם ועל ידי זה ינצל ולא ילך אחר תאוותיו.¹

¹ כך לשונו של המאירי (ברכות סג ע"א):

לפי הבנה זו, משמעות השורש נ.ז.ר - היא הימנעות. גידול השיער הוא המסמן כלפי חוץ שהנזיר אינו יכול לנהוג ככל אדם. הוא אינו יכול ללכת לכל מקום משום שאינו מיטמא למתים, וכן אינו יכול לסעוד בכל מקום, משום שאי נו שותה יין. כלומר - גידול השיער מחייב אותו להימנע ולהינזר מהמציאות המושכת את האדם למטה.

הדרכת חז"ל זו היא תגובה ליצר, יש לאדם חולשות, ועל כן הוא צריך להכיר בערך עצמו ולפעול בכדי שלא יפול.

ברוכה את לה' ביתי

מעניינת העובדה שבמגילת רות, הנקראת בחג השבועות, רוב הסיפור מתרחש סביב ה'שעורים'. השעורים מזכירות לנו את דברי חז"ל על קרבנה של הסוטה:

רבן גמליאל אומר כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה (סוטה יד ע"א).

השעורים הם מאכל בהמה, ומעשיה של הסוטה הם מעשים שאין בהם נאמנות. בדומה לעולם של הבהמה בו אין משמעות לקשר הזוגי, ישנם כמה זכרים מרביעים בעדר, ואין קשר תמידי דווקא עם זכר אחד.

לעולם יזהר אדם שלא להמשך אחר התאוות יותר מדאי ואם נמשך בהם ישתדל ברפואתו על דרך נטייה אל הקצה האחרון כמו שנודע מדברי החכמים עיין רמב"ם הלכות דעות ואף הרואה באחרים שרוב המשכם אחר תאוותם הביאם לידי דברים מגונים ראוי לו להזהר מן הדברים שסבבו לחבריו אותן הדברים המגונים והוא שאמר כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין.

הנזיר והנזר

אבל, למרות שכל האווירה במגילת רות היא סביב השעורים, וישנם בחורים בשדה, רות שומרת על עצמה. הצניעות נובעת מתוך נאמנותה של רות לעצמה, אך נאמנותה של רות אינה נעצרת בכך:

וַיַּעַן בַּעַז וַיֹּאמֶר לָהּ הֲגַד הֲגַד לִי כָל אֲשֶׁר־עָשִׂית אֶת־חַמּוֹתַי
אַחֲרֵי מוֹת אִישׁי וַתַּעֲזֹבִי אֶבְיָה וְאִמִּי וְאֶרֶץ מוֹלְדֹתַי וַתֵּלְכִי
אֶל־עַם אֲשֶׁר לֹא־יְדַעַתְּ תְּמוּל שְׁלֹשׁוֹם: (רות ב, יא)

לאחר כלות קציר החיטים וקציר השעורים רות חוזרת הביתה. בנקודה זו מתגלה נקודה נוספת של נאמנות. רות הייתה יכולה להתחיל חיים חדשים, להכיר בחור בשדה בזמן קציר השעורים, ולצאת מהמצב העגום בו היא נמצאת, אבל רות בוחרת: "ותדבק בנערות בעז ללקט עד כלות קציר השעורים וקציר החטים ותשב את חמותה" (רות ב, כג).

בשלב זה, נעמי מבינה שצריך לגרום לבעז להבין שהוא ורק הוא יכול לגאול אותה (רות ג, א-ד). נעמי מדריכה את רות ליזום פגישה עם בעז בגורן וכך מתאר הכתוב את תגובתו של בעז:

וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַה' בְּתֵי הַיִּטְבֹּת חֲסִדָּהּ הָאֲחֵרוֹן מִן־הָרֵאשׁוֹן
לְבַלְתִּי־לָכֶת אַחֲרֵי הַבְּחוּרִים אִם־דָּל וְאִם־עָשִׁיר: וְעַתָּה בְּתֵי
אֶל־תִּירָאִי כָּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרֵי אֶעֱשֶׂה־לָּךְ כִּי יוֹדַע כָּל־שֹׁעַר עַמִּי
כִּי אֵשֶׁת חֵיל אַתְּ: (רות ג, י-יא)

המעשה של רות בירידתה לגורן נראה לעינינו כ'מעשה בהמה', אך בעז קולט את המצב, רות היא נאמנת, ואין זה מעשה של חוסר צניעות, ועל כן במקום לצעוק ולגרש אותה מהגורן, אומר לה: "ברוכה את לה' בתי". כמו שנאמר לעיל, נאמנותה של רות מתגלית גם בעצם מעשה הירידה לגורן בכך שרות מוותרת על האפשרות להתחיל חיים חדשים עם בחור מן הבחורים ובוחרת לשמור נאמנות למתים - מחלון ואליםלך, ולחיים - נעמי.

ענוותנותו של בועז

גם בועז מגלה נאמנות ואינו 'נופל' למרות שאין מי שרואה ושומע.
כך מתארים חז"ל את גדולת בועז בלילה זה:

תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז דכתיב (רות ג, ה) ויהי
בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת מאי וילפת אמר רב שנעשה
בשרו כראשי לפתות (סנהדרין יט ע"ב).

וביאר רש"י שם:

תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז - דבר גדול של יוסף
כדבר קל וקטן שבבועז. תוקף דבר גדול וחמור ויש לו שם.
ענוה דבר שאין לו שם שאדם עושה לפי תומו:

כראשי לפתות - נתקשה ואעפ"כ כבש יצרו ואף על פי
שפנויה היתה ועמו במיטה, אבל יוסף אשת איש היתה ואינה
עמו במיטה:

כלומר, הנאמנות של בועז לחיי קדושה היא גדולה ביותר, אפילו
יותר מיוסף הצדיק!

רמז נוסף לנאמנות בועז ניתן למצוא בכתוב במגילה:

וַיֹּאמֶר הָבִי הַמִּטְפָּחַת אֲשֶׁר־עָלֶיךָ וְאֶחָזִי־בָהּ וְתֹאחֲזֵי בָּהּ וַיִּמְד
יֵשׁ־שְׁעָרִים וַיִּשֶׁת עָלֶיהָ וַיָּבֵא הָעִיר: (רות ג, טו)

ששת השעורים מבטאים את שלמותו של בועז במידת היסוד. כידוע
על פי הקבלה שהסיפרה שש מרמזת על מידת היסוד הקשורה
לנאמנות וחיי קדושה. כלומר המהלך של בועז נקי מפניות ותאוות
אלא מהותו "להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם
אחיו ומשער מקומו" (רות ד, ט).

ויאכל בועז וישת

נקודה נוספת בגדולת בועז מתוארת בדרשת חז"ל:²

ויאכל בועז וישת וייטב לבו (רות ג, ז) מהו וייטב לבו שעסק בדברי תורה שנאמר (משלי ד, ב) כי לקח טוב וגו' וכתוב לכו לחמו בלחמי וגו' (משלי ט, ה).

על פי מאמר חז"ל זה מבאר הרב קוק זצ"ל באורות הקודש³ את עניין האכילה בקדושה. כיצד היא משפיעה על קדושת החיים לאחר האכילה וממלאת את האדם בשמחה,⁴ ובניגוד לכך אם אדם אוכל בצורה 'לא מכוונת' - האדם מתמלא בעצב, וממילא יקשה עליו לעמוד מול התאוה.

בנוסף, הרב מציין שאכילה בקדושה ובכוונה נכונה מסוגלת 'להעלות ניצוצות' של האוכל, ובעצם לגאול את 'ניצוצות הקדושה' המצויים בהם. זוהי הייתה עבודת בועז באכילתו, תוכן ומהות האכילה עצמה כשהיא בקדושה הרי היא בעצמה כדברי תורה, ומביאה לחשק רוחני ללימוד ועבודת ה'.⁵

² מדרש תנחומא (ורשא) פרשת בהר סימן ג.

³ כמובן שלא באתי במאמר זה להקיף את כל עניין עליון זה, הרוצה להרחיב ולהעמיק בדבריו המתוקים של הרב יעין באורות הקודש ג, דרך הקודש, פסקאות כח-לב. שם הרב מרחיב את היריעה על אכילה בקדושה.

⁴ ועל ידי אכילה בקדושה, והגברת המגמה העליונה של טהרת הנשמה ובהירותה, מתוספת צהלת הרוח ושמחה באוכל, על ידי שמחתם של הניצוצות שנתעלו, ובשמחתם מאירה גם כן הנשמה, המעלה אותם ושמחה עמם, והלב מרגיש על ידי כמה שבילים וצינורות שונים, וחדות ד' מתגברת עליו. והיינו ויאכל בעז וישת וייטב לבו, מאי וייטב לבו בדברי תורה, שחוץ ממה שנטיית הלב להגברת הרוחניות של העלאת החיים הכמוסים במאכלים מביאה לחשק רוחני, שמתמלא באהבת התורה ולימודה, עוד התוכן המקודש של אכילה קדושה זו היא בעצמה דברי תורה, וזה השולחן אשר לפני ד'. (שם פסקה כט, קטע אחרון)

⁵ מה שהתיאבון הפשוט של האכילה עושה אצל בעלי חיים כולם, ואצל בני אדם בינונים, להמשיך את האדם לאכול להחזיק את חייו וכחותיו, פועל בצורה אצילית

מצאתי דוד עבדי

אין אנו יודעים את מחשבותיו של המקום ברוך הוא, "כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם" (ישעיהו נה, ט), אך חז"ל חשפו לנו טפח מהנהגת ה' במהלך גאולת נפשו של דוד:

אמר רבי יצחק (תהלים פט, כא): מצאתי דוד עבדי. היכן מצאתיו? בסדום:⁶

עניין זה מתואר בחז"ל כדבר שברומו של עולם, ככבשנו של עולם שאין אנו יכולים להבין:⁷

"ויואש ושרף" (דברי הימים א' ד, כב) אלו מחלון וכליון, ולמה נקרא שמן יואש ושרף? יואש שנתיאשו מן הגאולה שרף שנתחייבו שריפה למקום, "אשר־בעלו למואב" (שם) שנשאו נשים מואביות, "וישבי לחם" (שם) זו רות המואביה ששבה ונדבקה בכית לחם יהודה, "והדברים עתיקים" (שם) דברים הללו עתיק יומיא אמרן דכתיב "מצאתי דוד עבדי" וכתיב "שתי בנתיך הנמצאת".

נמצא אם כן בעומק העניין, מתוקף קדושת האכילה של בועז, כפי שהובא מהרב קוק זצ"ל לעיל, מתעצם כוחו וחשקו להעלות ניצוצות אפילו ממואב, מרות המואביה, ועל ידי פעולה זו להעלות

וכח נשגב אצל גדולי הדעה, צדיקים יסודי עולם, החפץ להתאחד עם כל ניצוצי הקודש הטמונים בתוך המאכלים, שהשמחה הנשמטית מתעוררת מהאדם האוכל לעומתם, לקבלם אל תוך נשמתו, להוסיף בהם אור ומדות עולמים, והם בעצמם מוסיפים עז ושמחה בנועה, גם לפני האכילה. בעת האוכל כבר השמחה מתנוצצת במעמקים, ובאכילה עצמה היא עולה במעלה יותר עליונה, ויאכל בעז וישת וייטב לבו, וייטב לבו בדברי תורה, שהן הן האכילה והשתיה עצמן, לבאי בסוד ד', ידידי מאי דמחוי להו במחוג (שם פסקה כט, קטע ראשון).

⁶ בראשית רבה מא ד.

⁷ בבא בתרא צא ע"ב.

הנזיר והנזר

את נשמת דוד המלך, הנמצאת בסדום - ערש הולדתם של עמון ומואב, ולהכניסה לתוך קדושת ישראל.

קורא הדורות מראש סיכב את העניינים של בנות לוט, תמר ויהודה, ובוועז ורות בכדי להביא את נשמת דוד המלך. על ידי החיבור בין הנאמנות של בוועז והנאמנות של רות, זוכים אנו להגיע למצב של מלכות בית דוד ולזכות את העולם כולו בתיקונו. בוועז יחד עם רות 'אמה של מלכות'⁸ זוכים להביא את נשמת דוד המלך לישראל. מקורו של דוד הוא במואב, שם הוא חבוי, וישנו צורך שצדיק כבוועז ישלוף את נשמתו משם.

נזר אלהיו על ראשו

למעשה, נראה שכל מגילת הנאמנות הזאת מובילה בסופו של תהליך ל'מצאתי דוד עבדי', שהוא יהיה מלך אשר נזר (=כתר) בראשו.

ניתן לרמוז זאת בפסוק שהובא לעיל "וימד שש־שערים וישת עליה" (רות ג, טו), שש רומז לנאמנות, מידת היסוד. היסוד שקודם למלך דוד אשר כת"ר (גי' שְׁעָרִים) בראשו. ואכמ"ל בסודם של דברים אלו.

מצאנו בנביא שהכתר של המלך נקרא "נזר". לאחר המפלה שנחלנו במלחמת צקלג, מגיע האיש קרוע בגדים ונופל על פניו לפני דוד, ודוד שואל אותו מהיכן הוא מגיע ובפיו הבשורה המרה ששואל נפל בחרב, וכך מילותיו של האיש:

⁸ מקור ביטוי זה בהקשר לרות מובא בתלמוד בבא בתרא צא ע"ב:

"הָמָּה הַיּוֹצְרִים וַיִּשְׁבִּי נְטֻעִים וַגְּדָרָה עִם־הַמֶּלֶךְ בְּמִלְאֲכָתוֹ יֵשְׁבוּ שָׁם:"
"המה היוצרים" אלו בני יונדב בן רכב שנצרו שבועת אביהם, "וישבי נטעים" זה שלמה שדומה לנטיעה במלכותו, "וגדרה" זו סנהדרין שגדרו פרצותיהן של ישראל, "עם המלך במלאכתו ישבו שם" זו רות המואביה, שראתה במלכות שלמה בן בנו של בן בנה שנאמר "וישם כסא לאם המלך" ואמר רבי אלעזר לאמה של מלכות.

וְאָקַח הַנְּזִיר אֶשֶׁר עַל־רֵאשׁוֹ וְאֶצְעָדָה אֲשֶׁר עַל־זְרְעוֹ וְאֶבְיֵאֵם
 אֶל־אֲדֹנָי הַנֶּהָה. (שמואל ב' א, י)

ומצאנו בתורה בדינים המיוחדים של הכהן הגדול:

וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יַחֲלִל אֶת מִקְדָּשׁ אֱלֹהָיו כִּי נִזְר שְׁמֹן
 מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אָנִי ה' (ויקרא כא, יב)

נמצא שכאשר אנו מדברים על נזיר, אנו יכולים לראות שתי הבנות
 מהי מהותו של הנזיר: האחת כמו שכתבנו בתחילה - הינזרות, פרישה
 מהעולם הזה בעקבות חולשה וחוסר כח בעמידה בתאוות. אבל
 לאחר שלמדנו את עניין הנאמנות של רות ובוועז שדרכה מגיעים אנו
 למלכות דוד, אנו רואים שישנה עוד מדרגה: קדושה. כאשר האדם
 מלא בקדושה, קדושת האכילה למשל, ממילא אין הוא פורש מיין
 אלא אכילתו היא ממש דברי תורה כדברי הרב קוק המובאים לעיל.
 אך אין כל אחד ראוי למדרגה נעלית זאת. ואכן כמו שהדגשנו, אין
 אנו יודעים כבשונו של עולם מדוע סובב הקב"ה את מלכות בית דוד
 בצורה זו, אבל מה שנראה שלמרות 'האווירה הבהמית' של השעורים,
 מתגלה כאן מימד של קדושה המוביל ל"נזר" כתר מלכות של בית
 דוד.

אכן גם בנזיר בעצמו יש פסוק התומך בהבנת מהות זו:

לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָחָיו וּלְאִחֹתוֹ לֹא יִטְמָא לָהֶם בְּמֹתֵם כִּי נִזְר
 אֱלֹהָיו עַל־רֵאשׁוֹ: כֹּל יְמֵי נְזָרוֹ קֹדֶשׁ הוּא לֵה': (במדבר ו, ז-ח)

שתי מדרגות אלו של הנזיר מבוטאות במחלוקת התנאים:

דתניא: רבי אלעזר הקפר ברבי אומר, מה תלמוד לומר:
 "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש", וכי באיזה נפש חטא זה?
 אלא שציער עצמו מן היין. והלא דברים קל וחומר: ומה זה,
 שלא ציער עצמו אלא מן היין - נקרא חוטא, המצער עצמו
 מכל דבר ודבר - על אחת כמה וכמה. רבי אלעזר אומר:

הנזיר והנזר

נקרא קדוש, שנאמר: "קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו".
ומה זה, שלא ציער עצמו אלא מדבר אחד – נקרא קדוש,
המצער עצמו מכל דבר – על אחת כמה וכמה (תענית יא ע"א).

הרב צבי יהודה קוק זצ"ל היה מדגיש חזור והדגש,⁹ שבענייני אמונה
המחלוקות באות לבטא שתי מדרגות, ואין לדחות שיטה אחת על פני
חברתה. ואם כן, בנידוננו, אנו רואים שיש צד של נזירות שהוא
'חוטא', כלומר הצורך שלו בלהזיר את עצמו מהיין הוא מחמת
מדרגתו הנמוכה וכאשר האדם הוא 'נורמאלי' איננו צריך להינזר, כי
כל מה שברא ה' בעולם הזה הוא לכבודו יתברך.

אך יש צד של נזירות שהיא קדושה, פרישה מהחיים שאינה תכלית
לעצמה אלא משמשת מבוא לחזרה גדולה ומלאה יותר לחיים. אין
היא הדרך המקובלת והמומלצת, אך היא מתגלה לעינינו לאחר
מעשה בתוקף קדושתו של בועז ורות שבנו את 'נזר' המלוכה. מלכות
בית דוד.

יהי רצון שנזכה לחזרת המלכות בתוקף קדושתה ובהתעלות העולם
לתיקונו השלם אמן.

⁹ הרב אברהם רמר, גדול שימושה, עמ' סא: 'אין מחלוקות ברוחניות'.